

Selska cesta 112c, 10000 Zagreb, Hrvatska
Tel +385 1 4572398, Fax +385 1 4572399, Mobile 091 4572398

E-mail: kontakt@documenta.hr

www.documenta.hr

**Analiza potreba organizacija civilnog društva u
post-jugoslavenskim zemljama u području
Međunarodne razvojne suradnje**

Uvod

U temelju razvojne suradnje je solidarnost koju smo upoznali u Antiratnoj kampanji i svim organizacijama koje su se razvile u kontekstu nenasilnog otpora ratnom nasilju i ksenofobiji. Od 1991. godine nadalje od prve akcije ARK-a¹ tražili smo međunarodnu podršku kako bi učili od drugih i u suradnji s civilnim inicijativama iz drugih tadašnjih republika, a danas država, osmišljavali zajednički doprinos izgradnji mira. Pošto smo znali koliko je nama u vrijeme ratnih i poslijeratnih godina značila suradnja sa svima koji su nas slušali i uvažavali našu analizu željeli smo upitati naše kolege iz susjednih zemalja što očekuju od razvojne suradnje danas.

Predsjednik Europske komisije José Manuel Barroso je u svojem obraćanju na dodjeli Nobelove nagrade za mir, koja je 2012. godine dodijeljena Europskoj uniji, prikladno povezoao to postignuće s globalnom solidarnošću i odgovornošću: „Kao kontinent koji je nakon pustošenja postao jedno od najjačih svjetskih gospodarstava s najnaprednijim društvenim sustavima i koji je najveći svjetski donator pomoći, imamo posebnu odgovornost prema milijunima ljudi kojima je potrebna pomoć.”² Istaknuo je tom prilikom činjenicu da Europska komisija u ime Unije i sve njene zemlje članice sudjeluju u ukupnoj svjetskoj humanitarnoj pomoći s više od 55 posto razvojne pomoći i pomoći zemljama pogođenima velikim prirodnim katastrofama.³

Svojim približavanjem Europskoj uniji, a posebno nedavnim ulaskom u punopravno članstvo, Republika Hrvatska je preuzela obavezu pružanja međunarodne razvojne suradnje zemljama koje se prema OECD⁴ klasifikaciji ubrajaju u zemlje primateljice iste. U skladu s tim, politika razvojne suradnje Republike Hrvatske formulirana je u skladu s vanjskopolitičkim prioritetima, komparativnim prednostima kojima Hrvatska raspolaže u području postkonfliktne demokratske tranzicije te u skladu s razvojnom politikom EU, formuliranom u Planu za promjene („Agenda for Change“), Europskome konsenzusu o razvoju, preporukama OECD - Odbora za razvojnu suradnju (DAC) te Milenijskim ciljevima razvoja Ujedinjenih naroda, uvažavajući razvojne prioritete zemalja partnerica kao i načela za učinkovitost razvojne pomoći: nacionalno i lokalno vlasništvo, usklađivanje međusektorskih politika, izbjegavanje

---

¹ U srpnju 1991. na Trgu Bana Jelačića prolaznicima je dijeljena *Povelja antiratne kampanje* koja je počinjale riječima: “Kako god budu riješeni današnji sukobi ljudi će na ovim područjima nastaviti živjeti zajedno. Svima nam je potreban mir, svi moramo raditi na razvoju demokracije i postizanju ekonomskog, socijalnog i ekološkog blagostanja. Interesi su nam isti, rat i nasilje svima donose štetu. Građani svih republika i pripadnici svih naroda moraju, bez obzira na sve teškoće, održati i razvijati međusobnu komunikaciju i suradnju na obostrano korisnim projektima. Dio smo suvremene Evrope u kojoj državne granice sve više spajaju, a ne razdvajaju pojedince i narode.”

² Godišnje izvješće za 2013. o razvojnoj politici i politici vanjske pomoći Europske unije i njezinoj provedbi u 2012. (http://ec.europa.eu/europeaid/index_en.htm)

³ Europska unija – najveći svjetski humanitarac (<http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=2646&sec=394>)

⁴ Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj

fragmentiranosti i stvaranje okvira za rezultate.⁵

Međunarodna razvojna suradnje Republike Hrvatske dobila je zakonski okvir 2009. godine, kroz Zakon o razvojnoj suradnji i humanitarnoj pomoći inozemstvu, odnosno donošenjem Nacionalne strategije razvojne suradnje Republike Hrvatske za razdoblje od 2009. do 2014. godine.

Europska komisija iznijela je očekivanja da Republika Hrvatska dosegne razinu izdvajanja za razvojnu pomoć koju Europska unija predviđa za nove zemlje članice od 0,33% bruto nacionalnog dohotka do 2015. godine, što bi, obzirom na aktualne gospodarske pokazatelje, značilo izdvajanje u iznosu od 1.061.877.300,00 kuna do 2015. godine.⁶

Iako sve zemlje članice Europske unije svoju politiku razvojne suradnje uređuju u skladu s okvirom, prioritetima i ciljevima koji su definirani na razini same EU, ipak je prepušteno svakoj pojedinoj zemlji da unutar tih okvira definira svoje prioritete i usmjerenost, a na osnovu specifičnog iskustva, okolnosti, geografskog položaja i slično. Republika Hrvatska je te prioritete definirala Nacionalnom strategijom razvojne suradnje za petogodišnje razdoblje (2009. - 2014.). Nacionalnom strategijom definiraju se dvije vrste prioriteta u pružanju međunarodne razvojne suradnje RH: teritorijalni i tematski prioriteti.

Što se tiče teritorijalnih prioriteta, fokus RH je usmjeren na regiju jugoistočne Europe i to jer se smatra da "stečeno znanje i iskustvo RH može biti najkorisnije za zemlje primateljice"⁷.

Tematski prioriteti, opet definirani stečenim znanjem i iskustvom koje RH posjeduje, kao i kod teritorijalnih, obuhvaćaju "prijenos iskustava iz političke i gospodarske tranzicije (uspostava i provedba demokratskih struktura, stvaranje uvjeta za tržišno gospodarstvo), iskustva u procesu pristupanja Europskoj uniji vezana za pregovore u poglavljima koja se odnose na socijalnu uključenost, stvaranje uvjeta za korištenje predpristupnog fonda IPA, razvoj civilnog društva i druge reformske procese za usklađivanje društva sa standardima Europske unije, prijenos iskustava proizašlih iz specifičnih ratnih i poratnih okolnosti (razminiranje, stambeno zbrinjavanje, forenziku, fizički i psihički oporavak, pomirenje), obrazovanje, obuku stručnjaka i osoblja, zdravstvo te zaštitu okoliša"⁸.

S obzirom na veliku važnost koja se pridaje međunarodnoj razvojnoj suradnji u okvirima Europske unije, gdje je to postao jedan od ključnih mehanizama iskazivanja međunarodne solidarnosti i društvenog angažmana u drugim zemljama te značajna sredstva koja se već izdvajaju, s trendom porasta u budućnosti, brojne organizacije civilnog društva su se uključile, kako u monitoring procesa pružanja međunarodne razvojne suradnje i

---

⁵ Izvješće o provedbi službene razvojne pomoći Republike Hrvatske inozemstvu za 2012. godinu

⁶ Izvješće o provedbi službene razvojne pomoći Republike Hrvatske inozemstvu za 2012. godinu

⁷ Nacionalna strategija razvojne suradnje Republike Hrvatske za razdoblje od 2009. do 2014. godine (NN br. 24/2009)

⁸ Izvješće o provedbi službene razvojne pomoći Republike Hrvatske inozemstvu za 2012. godinu

djelovanje na izradu politika i okvira unutar kojih se MRS pruža, tako i direktne aktivnosti pružanja međunarodne suradnje. Upravo to je ključni razlog zbog kojeg u zemljama članicama EU dolazi do osnivanja nacionalnih platformi civilnih organizacija za međunarodnu razvojnu suradnju, pa je tako i u Hrvatskoj proces osnivanja nacionalne platforme nevladinih organizacija za međunarodnu razvojnu suradnju u završnoj fazi i "Platforma" će biti registrirana do kraja veljače 2014. godine. *Documenta* se od početka uključila u proces osnivanja "Platforme" prije svega zbog uvjerenja kako organizacije za ljudska prava poput *Documente* mogu dati posebno vrijedan doprinos unutar prioriternih područja iz Nacionalne strategije za MRS⁹ (prijenos iskustava iz specifičnih ratnih i poratnih okolnosti, razminiranje, forenzika, fizička i psihička rehabilitacija, pomirba). Imajući u vidu iskustva mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja, ali i bogato iskustvo organizacija civilnog društva iz Hrvatske i njihove dugogodišnje napore i aktivnosti na ratom pogođenim područjima, smatramo da je ta iskustva nužno ugraditi u modele pružanja međunarodne razvojne pomoći od strane Republike Hrvatske.

Istovremeno, *Documenta* je zahvaljujući dugogodišnjem intenzivnom radu na suočavanju s prošlošću ostvarila dobre kontakte s organizacijama civilnog društva u post-jugoslavenskim zemljama. S obzirom na regionalni karakter ratova i oružanih sukoba na ovim prostorima i rad na suočavanju s prošlošću zahtijevao je ugrađivanje regionalnog pristupa u veliki broj aktivnosti, što je doprinijelo dobrom umrežavanju i povezanosti civilnih inicijativa u državama u regiji. Među najvidljivijim je svakako bilo zagovaranje inicijative za regionalnu komisiju posvećenu utvrđivanju činjenica o ratnim zločinima REKOM¹⁰. Budući da je pored prepoznavanja važnosti tematskog fokusa baziranog na ratnom i post ratnom iskustvu, u Nacionalnoj strategiji prepoznata i važnost geografskog fokusiranja na susjedne države¹¹ s kojima dijelimo zajedničku prošlost pa tako i njezin nasilni dio, *Documenta* je odlučila napraviti analizu potreba organizacija civilnog društva u regiji vezano za područje međunarodne razvojne suradnje, poštujući na taj način i tematske i teritorijalne prioritete RH za MRS.

Ideja za ovako postavljenu analizu potreba javila se zbog neosporne važnosti ravnopravne dvosmjerne komunikacije primatelja i pružatelja razvojne suradnje, u kojoj prvi korak nužno predstavlja detektiranje onoga što potencijalni primatelji razvojne suradnje smatraju da im treba i što je možda još važnije, što smatraju da mogu dobiti od pojedinog pružatelja razvojne suradnje. Akteri koji djeluju u pojedinoj državi ili na pojedinom području

---

⁹ Međunarodna razvojna suradnja

¹⁰ U konzultacijama o najprimjerenijem mehanizmu za utvrđivanje činjenica o teškim povredama ljudskih prava u razdoblju od 1991. – 2001. godine sudjelovalo je više od 5.000 osoba iz udruga i udruženja žrtava, organizacija za ženska prava, organizacija mladih, ženskih organizacija, veteranskih udruženja i braniteljskih udruga. Više na stranici: <http://www.zarekom.org/Aktuelno.hr.html>

¹¹ Fokus RH je usmjeren na regiju jugoistočne Europe

zasigurno najbolje poznaju situaciju na tom području i bez njih je nemoguće detektirati ključne probleme koje je potrebno riješiti te metode rješavanja i aktere koje je važno uključiti u taj proces.

U prošlih se dvadesetak godina pokazalo da i dobronamjerne intervencije bivaju percipirane kao neželjeni pokušaji modernih kolonizatora za nametanjem njihovih rješenja ukoliko ne polaze od potrebe i rješenja predloženih od strane domaćih aktera.

Metodologija istraživanja

Pri samoj pripremi istraživanja / analize potreba organizacija civilnog društva u regiji bilo je važno odrediti dvije ključne stvari. S jedne strane bilo je potrebno definirati uzorak na kojem će se ova analiza raditi, a s druge strane odabrati najprimjereniju metodu istraživanja s obzirom na taj uzorak i postavljene ciljeve istraživanja.

Birajući uzorak za analizu, najprije smo definirali područje na kojem ćemo raditi analizu i tu smo se odlučili za pokrivanje čitavog prostora bivše Jugoslavije. Upravo je to područje na kojem je *Documenta* svojim dosadašnjim radom na suočavanju s prošlošću stekla brojne partnerske odnose i izgradila dobru komunikaciju i suradnju, a koje je i u Nacionalnoj strategiji za MRS detektirano kao prioritet. No, s obzirom na tematiku kojom se *Documenta* do sada bavila te samim tim i vrstu organizacija s kojima je uspostavljena komunikacija i partnerski odnos s jedne strane i zacrtani opseg i kapacitete ovog projekta i istraživanja s druge strane, bilo je jasno da je istraživanjem nemoguće pokriti sve aktere civilnog društva u post-jugoslavenskim zemljama. To je bio ključni razlog zašto smo uzorak istraživanja definirali domenom suočavanja s prošlošću, odnosno odlučili smo se da se prvenstveno usmjerimo na organizacije civilnog društva koje se u svom djelovanju barem rubno bave i suočavanjem s prošlošću i izgradnjom mira. Postavljajući uzorak na ovaj način bilo je jasno da se u samoj analizi odustaje od principa sveobuhvatnosti i potpune reprezentativnosti, ali istraživanje je ovom odlukom dobilo mogućnost specifičnijeg odabira metode i pitanja koja će se u istraživanju koristiti. Na temelju ovoga, može se reći da ovo istraživanje/analiza potreba predstavlja pilot projekt za buduće tematske analize potreba u određenim područjima, ali, s obzirom da je za svoju temu uzelo nešto što je u Nacionalnoj strategiji za MRS definirano kao tematski prioritet (prijenos iskustava proizašlih iz specifičnih ratnih i poratnih okolnosti¹²) i to u okvirima teritorijalnog prioriteta, može poslužiti i kao relevantan materijal za provedbu međunarodne razvojne suradnje RH u praksi.

Nakon definiranja uzorka istraživanja, bilo je potrebno odabrati najprimjereniju

---

¹² Nacionalna strategija razvojne suradnje Republike Hrvatske za razdoblje od 2009. do 2014. godine (NN br. 24/2009)

istraživačku metodu. U tu svrhu smo pozvali neke od planiranih sudionika istraživanja na zajednički sastanak na kojem smo htjeli barem približno utvrditi koliko su oni upoznati s konceptom međunarodne razvojne suradnje i postoji li velika razlika u iskustvu i poznavanju tog koncepta među sudionicima sastanka iz različitih država. Na tom sastanku utvrdili smo da iskustva i znanja pojedinih sudionika značajno variraju. To je bio ključni razlog zašto smo za metodu istraživanja odabrali dubinski intervju s pitanjima otvorenog tipa. Time smo htjeli omogućiti različitim sudionicima i sudionicama da ovisno o svom iskustvu i znanju mogu dati različit doprinos na različita pitanja iz upitnika te nam na taj način omogućiti što bolji uvid i mogućnost detektiranja onog što oni smatraju ključnim problemima i načinima rješavanja.¹³

Po završetku razvoja upitnika koji su razvile Emina Bužinkić i Darija Marić, isti smo poslali na preko 70 adresa organizacija civilnog društva u regiji uz objašnjenje osnovnih postavki i ciljeva istraživanja te molbu za sudjelovanje u istraživanju. Od tih preko 70 kontaktiranih organizacija tijekom istraživanja napravili smo intervjue s 24 organizacije, uz napomenu da smo njih 20 razgovarali u živo ili putem skype-a, a 4 organizacije su nam na poslani upitnik poslali svoje opširne pismene odgovore. Što se tiče distribucije intervjuiranih organizacija po državama situacija je sljedeća:

Bosna i Hercegovina – 8, Srbija – 7, Makedonija – 4, Kosovo – 2, Slovenija – 2 i Crna Gora – 1 organizacija.¹⁴

Samo vođenje intervjua unutar pojedine organizacije radilo se na način da smo u najvećem broju slučajeva razgovarali s jednom osobom koja je odgovarala na sva pitanja iz upitnika, ali za nekoliko organizacija u razgovoru je sudjelovalo po više osoba koje su odgovarale na pitanja. Sve intervjue vodila je jedna osoba, dok je druga osoba pravila bilješke s razgovora, a radi dodatnog dokumentiranja svega što je u tim razgovorima rečeno, razgovori su se i snimali na diktafon. Izuzetak od ovih pravila su već spomenute 4 organizacije koje su pismeno odgovorile na upitnik.

Sadržajnom strukturom upitnika, koji je konstruiran za provedbu analize potreba organizacija civilnog društva, cilj je bio pokriti tri različite razine ovog područja interesa. Prije svega, htjeli smo otkriti koliko su uopće organizacije civilnog društva u regiji upoznate s konceptom međunarodne razvojne suradnje, znaju li koja su tijela u njihovim državama zadužena za provedbu MRS-a, jesu li do sada sudjelovali u nekim projektima u okviru MRS-a i slično.

Nakon toga bilo je važno vidjeti s ispitanicima koje su po njihovim mišljenjima primarne potrebe i prioritete u njihovim sredinama te koje su najveće prepreke u pokušaju rješavanja tih potreba. Na kraju, pokušali smo saznati koja su to znanja i vještine koje

---

¹³ Cjeloviti upitnik po kojem su vođeni intervjui nalazi se kao dodatak na kraju ovog teksta

¹⁴ Popis organizacija s kojima su napravljeni intervjui za ovu analizu nalazi se kao dodatak na kraju ovog teksta

organizacije civilnog društva u regiji trebaju, za koje smatraju da ih mogu dobiti od organizacija civilnog društva iz Hrvatske, a koja to znanja i vještine oni mogu ponuditi drugima.

Upitnik je sastavljen od ukupno 16 pitanja otvorenog tipa.

Rezultati analize potreba

Važno je napomenuti nekoliko stvari kojima smo se vodili pri prikazivanju rezultata analize potreba organizacija civilnog društva. S obzirom da je za analizu, kao metodološki alat korišten intervju s otvorenim pitanjima, što znači da su odgovori na konkretna pitanja samo dio širih razgovora koji su vođeni, bilo je potrebno izvaditi i parafrazirati pojedine odgovore ili dijelove odgovora kako bi bili razumljivi i usporedivi s ostalima.

S obzirom na korištenje kvalitativne metode intervjua, ni pri prikazu rezultata nije se išlo na nikakvo kvantificiranje, već upravo suprotno, pokušale su se izvući ključne stvari koje su pojedini ispitanici/e rekli bez obzira koliko su te stvari puta spomenute.

Za princip kojim smo se vodili u samo redoslijedu navođenja rezultata/odgovora izabrana je kombinacija sadržajnog i teritorijalnog principa, prije svega u svrhu lakše komparacije pojedinih odgovora između različitih zemalja.

1. Upoznatost organizacija civilnog društva s konceptom međunarodne razvojne suradnje, dosadašnja iskustva i problemi u provedbi

1.1 Bosna i Hercegovina

- većina ispitanika ne zna gotovo ništa o konceptu međunarodne razvojne suradnje i do sada nije imala nikakvih iskustva na području međunarodne razvojne suradnje
- ne znaju postoji li u BiH tijelo koje je zaduženo za provođenje međunarodne razvojne suradnje, na osnovu uloge koju inače ima neki pretpostavljaju da bi to mogla biti Ministarstva civilnih i vanjskih poslova, ali nisu sigurni
- ističe se jako loša komunikacija s ljudima koji rade u državnoj administraciji i koji su zaduženi za odnose s civilnim sektorom, što dovodi do toga da se za neke nove stvari (poput međunarodne razvojne suradnje) teško saznaje
- problem je neusklađenost i neučinkovitost institucija na različitim nivoima što otežava rad civilnog sektora

1.2 Srbija

- većina ispitanih ne zna za koncept međunarodne razvojne suradnje, a i oni koji znaju nemaju nikakvo iskustvo u provedbi projekata u sklopu MRS-a
- nekoliko ispitanih ističe kako uopće ne žele surađivati s trenutnom vlasti u Srbiji zbog uloge koju su imali u događajima iz devedesetih te se suradnja s institucijama svodi na suradnju s nekim pojedincima iz institucija
- u Srbiji ne postoji strategija međunarodne razvojne suradnje, već Nacionalni prioriteti za međunarodnu pomoć 2014.-2017. - To je dokument koji treba da doprinese većoj usklađenosti međunarodne pomoći sa nacionalnim prioritetima, kako bi donatorske intervencije i javno financiranje bili usklađeni u provođenju najvažnijih projekata – iako neki ističu postojanje ovog dokumenta, veći dio ispitanih s njim nije upoznat
- institucija zadužena za provedbu međunarodne razvojne suradnje je Kancelarija za evropske integracije te deset sektorskih radnih grupa koje čine predstavnici relevantnih nadležnih institucija u različitim oblastima
- dok većina ispitanih nije čula za postojanje Platformi za međunarodnu razvojnu suradnju u Hrvatskoj i drugim zemljama, neki ističu da su čuli, ali ne znaju previše o njihovim funkcijama i načinima funkcioniranja

1.3 Makedonija

- znaju da su neke organizacije iz Makedonije imale određena iskustva s međunarodnom razvojnom suradnjom, najviše sa SAD-om, Italijom, Nizozemskom i Norveškom
- njemačka Vlada je financirala neke projekte suočavanja s prošlošću
- problem s dosadašnjom međunarodnom razvojnom suradnjom je bio što su pomagali samo najvećim organizacijama, zaglavljivali su se u administriranje projekata a ne rad s ljudima, redovito su strani stručnjaci bili bolje tretirani i plaćeni od lokalnih, često su zauzimali jednu stranu u sukobu (albansku ili makedonsku). Konstantno postoji osjećaj da stranci ne slijede potrebe pojedinog društva i sredine već svoje unaprijed pripremljene planove.
- kritika bi možda bila da su ti programi toliko birokratizirani da na kraju, da bi se ispunili „standardi“ programi postanu besmisleni za krajnje korisnike - na kraju grant dobiju oni koji znaju raditi papirologiju i imaju bolji marketing, a ne oni koji znaju raditi sa ljudima
- često se događalo da donatori ili strani stručnjaci govore što i kako da radimo, nema suradnje niti partnerstva već je prisutna izrazita neravnoteža moći
- nisu upoznati s postojanjem nekih nacionalnih dokumenata koji uređuju ovo područje niti znaju koja je institucija u Makedoniji nadležna za međunarodnu razvojnu suradnju
- nisu upoznati s postojanjem platformi organizacija za civilno društvo u Hrvatskoj i drugim

državama

1.4 Kosovo

- ne znaju tko je na Kosovu zadužen za projekte razvojne suradnje, ali pretpostavljaju da je to Ministarstvo za europske integracije
- koriste Fondove razvojne suradnje Slovačke i Balkan Civil Society Development Network koja se financira iz raznih izvora pa tako i slovenske Vlade
- jako malo znaju o radu civilnog sektora u drugim državama na području međunarodne razvojne suradnje
- problem je prevelika usmjerenost Vlade na odnose sa Srbijom pa se premalo koriste resursi institucija za druga pitanja

1.5 Slovenija

- jako dobro su upoznati s konceptom međunarodne razvojne suradnje te imaju brojna iskustva u provedbi projekata na tom području
- politika Međunarodne razvojne suradnje Slovenije nije toliko slaba, ali je pitanje kako se te politike provode
- postoje dokumenti koji definiraju prioritete
- dobivali su novce od Ministarstva vanjske politike kao tijela zaduženog za Međunarodnu razvojnu suradnju i Vlada im je dala novce direktno kao institucionalnu podršku; zagovarati će promjenu zakona da ih Ministarstvo vanjskih poslova projektno financira
- imaju projekt u sklopu Međunarodne razvojne suradnje: Ženski centar i osnaživanje žena u Ruandi zajedno sa Italijom, Slovačkom i Austrijom. Interes je započeo kada su radili analizu usporedbe genocida u BiH i Ruandi, upoznali su žene koje su htjele osnovati udrugu i baviti se time
- od početka ekonomske krize sve manje novaca odlazi u ove svrhe – 0,13% a trebalo bi biti 0,33% što je 45 – 50 milijuna godišnje
- programske zemlje u području MRS: Makedonija, Crna Gora, Moldavija i Cape Verde (ali se tamo nikad ništa ne radi), Srbija i BiH
- najveća kritika: najviše novaca ide multilaterarnu suradnju i u privatni sektor, samo 6 – 7% ide kroz organizacije civilnog društva
- sve što naprave organizacije civilnog društva, institucije vole prikazati kao svoj doprinos

1.6 Crna Gora

- kako je država u procesu pregovora o pristupanju EU, uglavnom je primalac razvojne pomoći. Izvještaji EK o napretku Crne Gore su prethodnih godina sadržali i informaciju da je Crna Gora svjesna potrebe pružanja pomoći trećim zemljama, no organizacije civilnog

društva nisu bile uključene u konkretne programe

- generalna zamjerka je to što organizacije civilnog društva nisu prepoznate kao važan akter u procesu pružanja-primanja razvojne pomoći-suradnje, iako iskustva nekih drugih zemalja pokazuju kako ovi modeli odavno funkcioniraju
- još uvijek ne postoji službeno tijelo niti strategija vezana za međunarodnu razvojnu suradnju, ali postoje bilateralni sporazumi sa pojedinim zemljama
- do sada nije bilo natječaja za organizacije civilnog društva u pogledu razvojne suradnje, a tijelo koje je po prirodi nadležno za ovu oblast je Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija

Ono što je vidljivo već na prvo čitanje prethodno istaknutih navoda iz intervjua s predstavnicima organizacija civilnog društva iz različitih zemalja je relativno niska razina upućenosti u koncept međunarodne razvojne suradnje. To se očituje kako na unutar - državnoj razini, vezano za nadležne institucije i relevantne dokumente, tako i prema van, vezano za funkcioniranje platformi organizacija civilnog društva za međunarodnu razvojnu suradnju te projekte koje su druge države u okvirima MRS radile u njihovim državama. Tu su izuzetci Slovenija i Crna Gora, što je lako objašnjivo činjenicom da je Slovenija ulaskom u punopravno članstvo u EU postala dužna pružati međunarodnu razvojnu suradnju te u manjoj mjeri Crna Gora, koja je od 2012. u statusu zemlje kandidatkinje za punopravno članstvo u EU.

Neki od onih koji su istaknuli da imaju neka iskustva u primanju međunarodne razvojne suradnje naveli su jasne kritike, koje se podudaraju s najčešćim kritikama koje se i vežu uz MRS, a to je prije svega osjećaj podređenosti u zemljama primateljicama, stav da se o stvarima odlučuje negdje drugo i da se određene stvari nameću te nezadovoljstvo podređenim statusom domaćih stručnjaka u pojedinim područjima. Pored toga istaknuta je i pretjerana birokratizacija i manjak rada s ljudima, gdje projekti na neki način postaju sami sebi svrha. Upravo su ti problemi u brojnim intervjuima istaknuti kao nešto što se mora izbjeći pri planiranju i provedbi politike međunarodne razvojne suradnje Republike Hrvatske. Uz ove preporuke, nešto što se svakako nameće kao zaključak ovih odgovora je velika potreba edukacije i rada s nadležnim institucijama u predmetnim zemljama na području međunarodne razvojne suradnje. To bi svakako trebao biti jedan od smjerova programiranja konkretnih projekata koji će se u sklopu međunarodne razvojne suradnje raditi u državama u regiji.

2. Primarne potrebe i prioriteti u državama regije na području suočavanja s prošlošću te glavne prepreke pri pokušaju rješavanja istih

2.1 Bosna i Hercegovina

Prioriteti na području suočavanja s prošlošću su:

- sustavno bavljenje kulturom sjećanja, spomenicima i mjestima sjećanja
- podrška žrtvama i svjedocima u sudskim postupcima
- daljnji rad na pronalasku svih nestalih
- bavljenje Drugim svjetskim ratom jer je sve u devedesetima povezano s tim
- edukacije i rad s veteranima
- razvijanje različitih oblika mirovnog obrazovanja
- izgradnja mira
- rad na ženskim pravima – posebno silovanih žena
- rad s mladima; sustavan rad na dokumentiranju jer se jako malo udruga bavi s tim
- projekti vezani za urbicid i kulturocid;
- glavni prioritet je izgradnja građanskog društva u BiH jer građansko društvo ne postoji, postoje samo nacionalni korpusi
- važno je educirati organizacije kako pisati projekte prijedloge
- nužno je formirati što više regionalnih inicijativa i što više regionalno raditi na projektima

Prepreke pri radu na suočavanju s prošlošću:

- samo mali broj organizacija se kao svojim primarnim radom bavi suočavanjem s prošlošću, to je svima neka rubna aktivnosti
- organizacije civilnog društva su prinuđene, kako bi opstale trčati za lovom, rade svašta po malo, a ništa predano i sustavno
- kod manjih organizacija postoji frustracija EU projektom dokumentacijom i administrativnim zahtjevima
- za neke projekte bilo problematično da ih financira Hrvatska Vlada, posebno one s veteranima jer Hrvatska dosada nije napravila ništa što se tiče suočavanja s prošlošću u BiH
- konstantan problem je politička situacija u kojoj se sve što se događa u Srbiji i Hrvatskoj reflektira na BiH, i često se događa da se te države miješaju u unutarnje poslove BiH
- zbog uloge RH u ratu u BiH brojni korisnici nisu spremni sudjelovati na projektima koje financira RH
- ulaskom RH u EU javlja se problem postavljanja novih graničnih pravila

- veliki problem je suradnja s institucijama i kompleksnost nadležnosti brojnih institucija za pojedina područja

2.2 Srbija

Prioriteti na području suočavanja s prošlošću su:

- žele raditi na pitanjima Drugog svjetskog rata, perioda Jugoslavije, te 90-ih – povezivati teme Drugog svjetskog rata i 90ih
- boriti se protiv historijskog revizionizma (to i rade već) jer je u Srbiji to veliki i glavni problem, posebno s Dražom Mihajlovićem
- organizirati regionalna studijska putovanja na kojima bi sudjelovali ljudi iz različitih država
- edukacije mladih o ratovima u devedesetim, ali i šire društvene javnosti, u Srbiji puno ljudi ne zna što se dogodilo u Vukovaru
- raditi na zagovaranju Konvencija oko demilitarizacije i ograničavanja oružja
- rad na svim područjima tranzicijske pravde, sustavno i sveobuhvatno
- podrška aktivnostima koje se tiču učešća OCD u procesu pregovora Srbije i EU

Prepreke pri radu na suočavanju s prošlošću:

- ogromna energija i resursi utrošena na inicijativu za REKOM, samo se oslanjalo na REKOM i Haag i sve se prema tome usmjerilo od strane ljudskopravaške scene, a na generalnom nivo je stav „hajde da zaboravimo“; nema dovoljnog broja ljudi koji se žele time baviti
- priču o suočavanju s prošlošću treba postaviti iznad pritiska EU, trebamo to raditi zbog nas samih
- u regionalnim inicijativama problem je svetosti rata u pojedinim državama što sprječava kvalitetno suočavanje s prošlošću
- nepostojanje nezavisnog i slobodnog pravosuđa koji rezultira nedostatkom volje za utvrđivanje odgovornosti za visoko rangirane pripadnike oružanih snaga i nepostojanje reforme institucija
- poricanje i relativizacija činjenica o prošlosti
- nezainteresiranost medija i neprofesionalno izvještavanje o suočavanju sa prošlošću i nekim njegovim aspektima

2.3 Makedonija

Prioriteti na području suočavanja s prošlošću su:

- razgovori i zajedničke aktivnosti između Albanaca i Makedonaca (etnički Makedonci govore samo o albanskom nacionalizmu i obratno)
- rad na nivou lokalnih manjih zajednica

- kvalitetno dokumentiranje i istraživanje o interno raseljenim licima
- edukacije mladih
- popis civilnih i vojnih žrtava - postoji samo popis vojnih žrtava pripadnika regularnih snaga vojske i policije Makedonije

Prepreke pri radu na suočavanju s prošlošću:

- izbjegava se pričati o događajima iz 2001.
- situacija u javnosti je uzavrela, mnogo je medijskog podmetanja i nasilja u medijima, i to je odbacivalo ljude od ove teme
- neki krajnji korisnici određenih projekata su pod velikim političkim utjecajem svakodnevnih događanja
- mali broj organizacija koje se bave sa suočavanjem s prošlošću – neke se bave rubno ali to tako ne zovu
- opća apatija, nevjerovanje u sustav, promjenu, pravdu, sve veće raslojavanje na bogate siromašne
- jako mali kapaciteti organizacija
- jako mali medijski prostor za mišljenja suprotna od dominantnih
- namjerne političke opstrukcije pojedinih aktivnosti

2.4 Kosovo

Prioriteti na području suočavanja s prošlošću su:

- sveobuhvatan rad na suočavanju s prošlošću i tranzicijskoj pravdi,
- suradnja organizacija civilnog društva i Vlade, memorijalizacija, rad s manjinama, rad sa žrtvama rata

Prepreke pri radu na suočavanju s prošlošću:

- država je koncentrirana isključivo na dijalog sa Srbijom, fokusirani su samo na Memorandum sa Srbijom, nema konkretnih aktivnosti i projekata za ljude
- generalna nezainteresiranost Vlade, jedina relevantna tema za njih je suradnja sa Srbijom i rješavanje tog problema, ne shvaćaju niti im je stalo do suočavanja s prošlošću na Kosovu, nivo nepoznavanja ove problematike je ogroman
- vizni režim za građane/ke Kosova za većinu zemalja u regiji
- prepreka sveobuhvatnom uključivanju zajednica u projekte vezane za suočavanje s prošlošću
- treba raditi s raznim društvenim grupama (udovice, veterani, roditelji,...) jer se ovako često suprotstavljaju inicijativama civilnog društva, idejama oko memorijalizacije i slično

- nerazumijevanje koncepta suočavanja s prošlošću, najčešće se to izjednačava sa pomirenjem i oprostom i doživljava kao nešto što je nametnuto odozgo ili izvana

2.5 Slovenija

Prioriteti na području suočavanja s prošlošću su:

- sveobuhvatni rad na problemu Izbrisanih s regionalnim pristupom
- zagovaranje zakonskih promjena u području politika Međunarodne razvojne suradnje ali i drugih zakona

Prepreke pri radu na suočavanju s prošlošću:

- zbog gospodarske krize sve manje novaca odlazi u ove svrhe – 0,13% a trebalo bi biti 0,33% budžeta Republike Slovenije
- u Sloveniji nema zakona o organizacijama civilnog društva
- Slovenija vidi Međunarodnu razvojnu suradnju prvenstveno kao oruđe za otvaranje vrata investicijama i slično

2.6 Crna Gora

Prioriteti na području suočavanja s prošlošću su:

- projekti usmjereni ka obrazovanju, kako formalnom tako i neformalnom
- izaći s ovom temom iz krugova civilnog društva koji su proces i otvorili i započeli
- procesuiranje još uvijek otvorenih slučajeva i praćenje daljih postupaka za ratne zločine na kojima će porodice žrtava inzistirati
- vršenje pritiska na donosiocima odluka da se i na ovom polju ide naprijed ka institucionalnim promjenama

Prepreke pri radu na suočavanju s prošlošću:

- nedostatak političke volje da počinioci ratnih zločina budu izvedeni pred lice pravde, kako bi odgovarali, bili adekvatno kažnjeni, što bi značajno doprinijelo djelotvornosti ovog procesa
- dugogodišnja šutnja o ovoj temi, o kojoj se gotovo i nije govorilo u javnosti, pa su građani i građanke koji trebaju biti nosioci uspostavljanja tranzicijske pravde, bili vrlo šturo ili nisu uopće informirani

Kada govorimo o stvarima koje su naši sugovornici definirali kao prioritetne potrebe na području suočavanja s prošlošću tu možemo vidjeti da organizacije iz različitih zemalja imaju slične poglede na ključne stvari na kojima je potrebno raditi (dokumentiranje, formalno i

neformalno obrazovanje, suđenja,..). S obzirom da su mnoge od tih organizacija već do sada radile zajedno ili kroz Inicijativu za REKOM ili kroz neke druge inicijative i projekte taj podatak o sličnim pogledima na ključne probleme nije pretjerano iznenađujuć.

Ono što je puno zanimljivije su prioritete za koje smatraju da se na njih važno usmjeriti na razini funkcioniranja državnih institucija u pojedinim zemljama i tu vidimo usitnu različite priče, od nefunkcionalnosti institucija u BiH zbog kompliciranih i nelogičnih razina institucionalnih nadležnosti, do usmjerenosti pojedinih država na odnose s drugom državom do te mjere da se neke druge stvari zapostavljaju (npr. Kosova prema Srbiji ili Makedonije prema Grčkoj zbog imena). Jano je da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi se u tim državama unaprijedio institucionalni okvir, a kako bi se unutar njega moglo raditi na suočavanju s prošlošću.

Što se tiče ključnih prepreka u njihovom radu, pored uobičajenog nezadovoljstva organizacija s pretjeranom birokratizacijom koju prakticira većina donatora, a što dovodi do toga da se samo veće organizacije mogu prijaviti na većinu natječaja, postoje neke specifične prepreke u radu poput viznog režima za državljane Kosova koju prakticira većina drugih država u regiji do novonastalih problema s novim graničnim režimom između Hrvatske (nakon ulaska u EU) i drugih zemalja.

Posebno se također ističe, nekoliko puta spomenut, problem financiranja nekih projekata u BiH od strane Hrvatske, odnosno naši sugovornici su istaknuli da je za neke aktivnosti nemoguće tražiti ovakvu vrstu potpore jer krajnji korisnici ne bi htjeli sudjelovati u tim aktivnostima, a zbog uloge RH u ratu u BiH te mišljenja da se i unutar RH nije dovoljno napravilo na suočavanju s prošlošću. U BiH je od sugovornika često iskazano nezadovoljstvo miješanjem Hrvatske i Srbije u unutarnje poslove BiH, pa treba voditi računa da se izbjegne pogled na međunarodnu razvojnu suradnju u tom kontekstu.

3. Znanja i vještine koje organizacije civilnog društva u regiji trebaju, za koje smatraju da ih mogu dobiti od organizacija civilnog društva iz Hrvatske, te znanja i vještine oni mogu ponuditi drugima

3.1 Bosna i Hercegovina

- svi ističu kako je regionalni pristup je jedini moguć i potreban da bi se dogodile stvarne promjene
- uče od Hrvatske cijelo vrijeme jer je Hrvatska po svemu ispred BiH
- znanje, suradnja, iskustva drugih itekako dobrodošli
- potrebni su im eksperti gosti iz Hrvatske na studijskim putovanjima na mjesta sjećanja; -
- pomoći u edukaciji raznih kadrova (kustosi, nastavnici)

- iskustva s kampovima, radionicama s mladima, radionicama o memorijalima, edukacije ljudi o memorijalima - to je isto jedan od segmenata za koji su dobrodošla iskustva iz Hrvatske
- potrebna su im i iskustva drugih u području dokumentiranja jer je ono nasušno u BiH; arhivi, popisi i slično
- iskustva s konkretnim projektima kao npr. Miramida, Mirovni studiji Centra za mirovne studije, *Documentina* iskustva i znanja u dokumentiranju
- iskustva hrvatskih organizacija u kontekstu obrazovanja (građansko obrazovanje, obrazovanje za mir) su jako važna jer se u Hrvatskoj nadišao nevladin sektor i promjene su postale sistemske a toga u BiH nema, to nedostaje
- prikupljanje, podizanje svijesti, izmjena i dopuna zakona – iskustva Hrvatske su u tom kontekstu dragocjena
- iskustva na tome kako utjecati na političare i organizacije civilnog društva u kontekstu građanske rasprave i otpora i angažmana, kako aktivirati ljude, podići kapacitete
- budući da BiH nema Zakladu ili Fondaciju za civilno društvo – treba je formirati po uzor na Hrvatsku i uz pomoć preporuka i iskustava iz Hrvatske te podučiti političare zašto je to nužno
- BiH ima i svoja iskustva za ponuditi Hrvatskoj, posebno zato što u Hrvatskoj nema toliko organizacija civilnog društva koja se bave suočavanjem s prošlošću, izgradnjom mira i tranzicijskom pravdom
- mogu ponuditi i iskustva rada s mladima i ženama

3.2 Srbija

- regionalna suradnja je ključna
- mogu ponuditi svoja iskustva rada s veteranima smatraju da je važno fokusirano dijeliti iskustva i pričati o izazovima na strukturiran način, te kontinuirano i dugoročno
- smatraju da je najbolje međusobno dijeliti iskustva i znanja u formi sastanaka umrežavanja i razmjene
- mogu ponuditi ekspertizu u području tranzicijske pravde, dokumentiranja ratnih zločina, zagovaranje za uspostavljanje procesa tranzicijske pravde
- potrebna su im iskustva u podnošenju aplikacija pred Europskim sudom za ljudska prava,
- ključna su iskustva sudjelovanja civilnog društva u pregovorima Srbije sa EU

3.3 Makedonija

- potreban je regionalni uvid, iskustvo rada na transformaciji sukoba u izrazito dvo-etničkoj sredini, iskustva rada gdje je jezik problem,
- nužna su im iskustva javnog zagovaranja u područjima dječjih prava, vidljivosti u društvu

- slabo su poznata dostignuća u regiji, popisi stradalih, softverska dostignuća i upotreba istog u dokumentiranju i slično, metodologije, znanja i iskustva na prikupljanju osobnih sjećanja, radu s civilnim žrtvama
- imaju iskustvo pokretanja rada na suočavanju s prošlošću u uslovima kada nijedna druga lokalna organizacija nije htjela ito raditi - to je neko iskustvo krčenja puta i dolaženja do ljudi koji su bitni za proces
- predstavljanje rada u javnosti („nismo samo mi“), rad sa civilnim žrtvama, rad sa veteranima sa obje strane, jačanje kapaciteta ljudi (treninge, studijske posjete,..)

3.4 Kosovo

- naši sugovornici mišljenja su kako Kosovo treba tek početi raditi na nekim problemima i zato su im dragocjena iskustva i pomoć Hrvatske i organizacija civilnog društva iz Hrvatske
- iz tog razloga žele hrvatska iskustva jer profesionalnije i duže radimo na svim područjima i temama
- najpotrebnija su im iskustva s područja suočavanja s prošlošću jer u regiji nema puno ljudi koji su stručnjaci na tom području i području tranzicijske pravde
- sve zemlje regije imaju sličnosti ali i svoje specifičnosti i zato treba razmijenit iskustva

3.5 Slovenija

- prvenstveno žele iskustva arhiviranja i izgradnje Informacijsko-dokumentacijskog sistema
- žele suradnju s Hrvatskom i hrvatskim organizacijama civilnog društva, ali treba pronaći zajedničke teme i dodirne točke

3.6 Crna Gora

- brojne inicijative i njihovo javno zagovaranje, kao i programi neformalnog obrazovanja i projekti koji su imali za cilj osnaživanje građana da aktivno sudjeluju u izgradnji bolje i stabilnije budućnosti svoje zemlje - to iskustvo bi moglo poslužiti organizacijama civilnog društva u drugim zemljama, posebno programi i projekti vezani za suočavanje sa prošlošću i važnost uspostavljanja tranzicijske pravde
- regionalna suradnja je neupitna i neophodna, pa je i razmjena iskustava i znanja u tom području također neophodna
- potrebno im je iskustvo u zagovaranju određenih tema tijekom procesa pristupanja EU
- trebaju im vještine i iskustva koja doprinose jačanju kapaciteta organizacija civilnog društva da iskoriste proces pregovaranja sa EU za uspješno zagovaranje svojih ciljeva i misija

Prva stvar koja je vidljiva vezana za iskustva, znanja i vještine, za koje organizacije civilnog društva u regiji smatraju da ih trebaju i/ili da ih mogu ponuditi, je jasna razlika između organizacija iz Slovenije i drugih država. Dok organizacije iz ostalih država vrlo visoko pozicioniraju čitavi skup iskustava i znanja vezanih za pristupanje EU, organizacije iz Slovenije prioritete vide u regionalnom umrežavanju i iskustvima i znanjima vezanim za suočavanje s prošlošću, na čemu se u drugim državama radilo više nego u Sloveniji.

Regionalna suradnja i razmjena iskustava je nešto što se gotovo bez izuzetka spominje u ovom djelu, što samo još jednom pokazuje važnost te "dvosmjernosti" međunarodne razvojne suradnje, unutar koje se partneri moraju osjećati ravnopravno. Jedna od preporuka vezana za ovo pitanje je da se pri planiranju zajedničkih projekata organizacija ili institucija iz Hrvatske s organizacijama iz drugih država dio aktivnosti treba provoditi u Hrvatskoj, ne zbog lažnog izigravanja ravnopravnosti, nego stvarne potrebe da se na suočavanju s prošlošću u Hrvatskoj nastavi raditi. Brojne organizacije koje su sudjelovale u istraživanju imaju veliku ekspertizu i iskustvo u pojedinim područjima suočavanja s prošlošću te to mogu ponuditi organizacijama iz Hrvatske, ali samostalno i u različitim oblicima regionalnih partnerstva i organizacijama iz drugih država iz različitih dijelova svijeta.

Zaključne napomene

Iako ova analiza potreba organizacija civilnog društva u regiji nema tendenciju biti sveobuhvatna s rezultatima koji potpuno reprezentativno predstavljaju stavove organizacija o međunarodnoj razvojnoj suradnji i općenito suočavanjem s prošlošću, svojim podudaranjem s teritorijalnim i tematskim prioritetima definiranim u Nacionalnoj strategiji razvojne suradnje Republike Hrvatske za razdoblje od 2009. do 2014. godine. ona predstavlja koristan vodič za planiranje i programiranje projekata i aktivnosti Republike Hrvatske na području međunarodne razvojne suradnje. Na temelju rezultata ove analize, *Documenta* će kreirati preporuke koje će poslati svim institucijama koje se u svojoj nadležnosti bave međunarodnom razvojnom suradnjom te dodatno distribuirati svim zainteresiranim akterima preko Platforme organizacija civilnog društva u Hrvatskoj za međunarodnu razvojnu suradnju.

Dodaci

Upitnik

- 1. Koje su glavne potrebe u vašim sredinama, gradovima i društvu u cjelini u kontekstu suočavanja s prošlošću?**
- 2. Koji su prioriteti za daljnje projekte u kontekstu suočavanja s prošlošću vašoj zemlji?**
- 3. Koji su dosadašnji glavni izazovi s kojima ste se susretali u aktivnostima na suočavanju s prošlošću, tranzicijskoj pravdi i izgradnji mira?**
- 4. Koji su glavni izazovi i prepreke koje očekujete u aktivnostima na suočavanju s prošlošću, tranzicijskoj pravdi i izgradnji mira u budućnosti?**
- 5. Imaju li organizacije civilnog društva u vašim zemljama već sada iskustva u primanju/pružanju razvojne suradnje, ako da kakva i s kojim zemljama?**
- 6. S obzirom da je većina država u regiji za sada primarno primatelj međunarodne razvojne pomoći/suradnje, kakva su iskustva organizacija civilnog društva vezano za to? Koje su osnovne kritike i zamjerke koje imate na taj model provedbe programa Međunarodne razvojne pomoći/suradnje?**
- 7. Budući da je naglasak na suradnji između zemalja a ne jednosmjernom pružanju pomoći, koja su to znanja, vještine i iskustva koje može ponuditi vaša organizacija i vi osobno?**
- 8. Koja su to znanja, iskustva i vještine koja želite dobiti od organizacija iz drugih zemalja regije?**
- 9. Postoje li u vašoj zemlji državne strategije razvojne suradnje, a ako postoje koji su teritorijalni i tematski prioriteti u tim strategijama?**
- 10. Koja su državna tijela u vašoj zemlji zadužena za pružanje razvojne suradnje i postoje li natječaji koje raspisuju za organizacije civilnoga društva?
Popis relevantnih vladinih institucija za ovu problematiku u vašoj zemlji?**

Popis relevantnih zakona, propisa, strategija u vašim zemljama?

- 11. Jeste li upoznati s Platformama Međunarodne razvojne suradnje koje postoje u Hrvatskoj i drugim zemljama u svijetu, s njihovom svrhom i načinom funkcioniranja?**
- 12. Koje su to ideje, inicijative i aktivnosti konkretnoga karaktera, koje bi vi kao organizacije/pojedinci željeli raditi u regiji i u suradnji s nama?**
- 13. Koje su vaše potrebe za izgradnjom kapaciteta u pogledu zagovaranja i kompetencijama javnog političkog djelovanja, monitoringa i izvještavanja?**
- 14. Imate li komentara i ideja za dodatna poglavlja, doradu i poboljšanje Priručnika o suočavanju s prošlošću prije prijevoda na engleski jezik?**
- 15. Prijedlog relevantnih sugovornika i organizacija s kojima bih, uz intervju s vama, mogla razgovarati vezano za analizu potreba u vašim zemljama?**
- 16. Postoje li još neka dodatna pitanja koja nisu obuhvaćena ovim upitnikom a bilo bi ih važno znati?**

Popis organizacija koje su sudjelovale u istraživanju

Bosna i Hercegovina

Sudbin Musić, Udruženje "Prijedor 1992", Prijedor

Edin Ramulić, „Izvor“, Prijedor

Mirsad Tokača, Informacijsko-dokumentacioni centar, Sarajevo

Sanja Burazerović, Nedžad Horozović, Davorka Turk, Centar za nenasilnu akciju, Sarajevo

Alma Mašić, Inicijativa mladih za ljudska prava, Sarajevo

Žene ženama, Nuna Zvizdić, Sarajevo

Branka Rajner, Biro za ljudska prava, Tuzla

Aleksandra Letić i Branko Todorović, Helsinški odbor za ljudska prava u Republici Srpskoj, Bijeljina

Srbija

Nenad Vukosavljević, Centar za nenasilnu akciju, Beograd

Rena Redle, Centar za primjenjenu istoriju, Beograd

Nebojša Milkić, Dušica Parezanović, Kulturni forum REX/ Fond B92, Beograd

Borka Pavičević, Centar za kulturnu dekontaminaciju, Beograd

Staša Zajović, Žene u crnom, Beograd

Ljiljana Spasić, Pokret za mir, Pančevo

Marijana Toma, Fond za humanitarno pravo, Beograd

Slovenija

Mirovni inštitut, Ljubljana

Platforma Sloga, Ljubljana

Kosovo

Veton Mujaj, Syri i Vizionit, Peć

Nora Ahmetaj, Centar za istraživanje, dokumentiranje i publiciranje, Priština

Crna Gora

Mirela Rebronja, Centar za građansko obrazovanje, Podgorica

Makedonija

Boro Kitanoski, Mirovna akcija Prilep

Goran Božičević, MIRamida centar, Skoplje

MEGJASI, Skoplje

MakeDox, Skoplje